Menas Literatūra Mokslas

2005 KOVO 26 d. DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS Nr. 60 (13)

Lazda

ALOYZAS BARONAS

Iš Forumo išėjo trys šimtai legionierių ir, tvarkingai išsirikiavę, sustojo prieš Piloto rūmus. Nedidelis būrelis liko prie nuteistųjų, kol atvyko dvidešimt aštuoni raiti fariziejai. Budeliai nuvedė Jėzų į prekyvietės vidurį, kurion pro vakarinius vartus keletas vergų įnešė kryžiaus medį. Kryžiaus skersiniai buvo pririšti prie pagrindinio kamieno. Vergai triukšmingai numetė medį po Kristaus kojom. Kristus prie jo atsiklaupė maldai. Budeliai tuo tarpu raišiojo skersinius prie pečių žmogžudžiams ir pančiojo rankas. Tuo laiku nuaidėjo trimitas, kaip ženklas eisenai į Kalvarijos kalną. Raitas tarp karininkų išjojo puošnus Pilotas ir tvirti tvarkingai legionieriai išžygiavo paskui. Trimito garsą išgirdęs, raitas fariziejus prisiartino prie Kristaus ir šūktelėjo:

– Na, pasibaigė prakalbos ir žodžiai. Priekin, priekin. Turime vieną kartą tavimi atsikratyti.

Du budeliai uždėjo Kristui kryžiaus medį. Parišti skersiniai kabėjo ant nugaros. Prie kito kryžiaus medžio galo pririšo virvę, kurią du jauni kankintojai kėlė aukštyn, kad medis nesivilktų žeme. Viskas buvo daroma paskubomis. Tik karveliai tingėdami vaikščiojo ant namų stogų ir saulė vienodai spindėjo, lygiomis gretomis sustojusių, legionierių ietyse. Daug žydų po sprendimo paskelbimo išsiskirstė į namus ruoštis šventėms, nes buvo sugaišta daug laiko Pilotui besibarant su fariziejais. Plačiąja gatve išžygiavo kariuomenė, saugodama ciesoriaus provinciją nuo žydų išsišokimų. Prieky jojo trimitininkas, kurio trimito aidas, neįprastai nuskambėdamas mūrais aptvertoj Jeruzalėj, pertraukdavo įprastinį Velykoms ruošimąsi ir pjaunamų avinėlių verksmą.

Eisena su Kristumi pasuko siaura vingiuota gatvele. Žmonės lenkė ją šalutinėmis gatvėmis, stengdamiesi užbėgti iš priekio ir dar kartą pasigėrėti kankinimais. Skubėjo įvairių luomų svetimšaliai, darbininkai, vergai, moterys, paaugliai ir vaikai. Piloto kuopa stengėsi sklaidyti minią ir ne vienas iš tos minios skubėjo pirmas į Kalvarijos kalną. Buvo truputį po dešimtos. Mėlynu dangumi, kaip visada riedėjo saulė, turgavietėse judėjo žmonės, suplaukę iš aplinkinių miestų šventėms, tik eisena į Kalvariją nebuvo įprastinė ir Rymo kareiviai, paties Piloto vedami, ne kasdien žygiuodavo gatvėmis.

Kristų įvedė į dviejų žingsnių platumo gatvelę. Sargai ir budeliai turėjo eiti arti Kristaus ir dabar kiekviena proga stengėsi būti įžūlūs bei priekabūs. Namų tarpduriuose stovėjo tarnai ir vergai ir nuteistuosius mėtė virtuvės liekanom. Pro siaurą angą mūre išlindo sausa tamsi galva ir suvytusiom rankom išpylė ant einančių paplavų kibirą. Pakurstyti vaikai rinko akmenis į savo mėlynų ir raudonų apsiaustėlių sterbles, ir, išbėgę į kelio vidurį, juos mėtė Kristui po kojų, tyčiodamies plonais balseliais, nežinodami, kad jie buvo palaimintaisiais vadinami. Marija eisenos priekyje pastebėjo berniūkščius, išdidžiai nešančius kankinimo įrankius, kuriuos pasigėrėjimo akim lydėjo jų motinos ir tėvai. Kažkas pasakė, kad ta verkianti moteriškė yra Galilėjiečio motina ir vienas berniukas jai po akimis pakišo kumštį, kuriame laikė suspaudęs prikalimui nešamą vinį.

Už miesto žaliavo daržai, vynuogės vijosi apie stiebus, pilkšvi debesėliai lėtai praplaukdavo virš Siono, Garizimo, Kalvarijos kalnų, ir saulės spinduliai lūžinėjo Galilėjos ežero mažose bangelėse ir Jordano skubančiam vandeny. Tolimesni miestai, Triberiado, Serobabelio, Macheros, Gerazo, Dekapolio, Nazareto, Kapernaumo ir Emmau, gyveno savo senu gyvenimu. Sinagogos rengėsi šventėms, žydai švarino namus ir pjovė avinėlius. Tik siauru keliu į Kalvarijos kalną ėjo triukšminga eisena ir Kristus jau buvo kartą kritęs ant žaliomis samanomis apaugusio akmens. O ten, kur atsiklaupė Marija, paliko jos įspaudas ir šis akmuo, Jokūbui Jaunesniajam vyskupaujant, buvo įdėtas į pirmos katalikų bažnyčios mūrus, pastatytus prie Betesdos kūdros.

Priešais skliautinius vartus iš miesto buvo aikštė, į kurią sueina trys gatvės. Šioj aikštėj buvo didelis akmuo ir jo Kristui reikėjo atsilenkti, bet Kristus, pritrūkęs jėgų, ant jo parpuolė. Nedidelis būrelis aukštesnio luomo žmonių, eidami į sinagogą, tai pastebėjęs šūktelėjo:

– Žiūrėk, tas vargšas miršta.

Kryžius nukrito žemėn ir fariziejai išsigandę, kad Kristus tikrai nenumirtų anksčiau negu bus nukryžiuotas, tarė kareiviams:

– Turime surasti žmogų, kuris padėtų nešti kryžių. Kitaip jis numirs pakely.

Viduriniaja iš trijų gatvių ėjo pagonis Simonas Kirenietis. Jis vedėsi tris mažamečius sūnus ir pažasty nešėsi ryšulį žabų. Rytuose, už miesto mūrų, buvo daržai, kuriuose Simonas dirbo ir dabar grįžo namo, nieko nežinodamas ir nieko nesuprasdamas, ko rėkavo ir kur keliavo ši triukšminga žydų minia. Iš drabužių buvo matyti, kad Simonas yra pagonis ir menkos rūšies amatininkas. Jis kiekvienais metais atvykdavo prieš šventes į Jeruzalę apkarpyti krūmų. Simonas buvo stiprus vyras, keturiasdešimt metų amžiaus. Vilkėjo siaura liemene, blauzdos buvo apvyniotos žalsvais skudurais, kojos apautos smailiais galais kurpėmis, paristom dirželiais. Buvo be kepurės, trumpai pakirptais plaukais. Sūnūs Rufus ir Aleksandras turėjo apie dešimt metų, o trečiasis apie pusę tiek. Keli kareiviai prišoko prie Kireniečio, ištraukė iš rankos žabų ryšulėlį ir numetė šalin.

– Padėk nešti kryžių, – stūmė jį prie Kristaus.

– Tėve, tėve, – šaukė palikę Kireniečio vaikai ir sena moterėlė, pažinusi Simono šeimą, paėmė rėkiančius berniukus. Simonas stumdomas, bjaurėdamasis ir įsižeidęs, artinosi prie Kristaus. Jis traukėsi iš kareivių rankų ir vienas jų sudavė jam per nugarą. Kirenietis spyrėsi, minia šaukė, fariziejai plūdo ir burnojo, tie, kurie norėjo kuo greičiau pamatyti nukryžiavimą ir vykti namo švęsti Velykų, puolė Kirenietį kumštimis, kam šis gaišina laiką. Simonas keikė žmogžudžius, Kristų, žydus ir pats save, kam nepalaukė už miesto, nes ir ten girdėjo trimitininką ir triukšmą. Kristus nuoširdžiu žvilgsniu pažvelgė į Kirenietį ir šis, kažkokio nesuprantamo jausmo verčiamas, paėmė kryžių. Vienas skersinis kabėjo ant Kristaus nugaros, antrasis ant Kireniečio. Svoris sumažėjo pusiau, tačiau Simonas visais būdais stengėsi, kad didesnė dalis naštos tektų Kristui. Simonas nekentė žydų, kaip ir šie jo.

Pagaliau Simonas truputį apsiramino. Dabar jis norėjo kuo greičiau nunešti kryžių ir grįžti į savo namus. Tačiau kelionė buvo lėta ir su įvairiais trukdymais. Valandėlei eiseną sutrukdė iššokusi graži matrona, nušluostydama Kristui veidą. Kelias pradėjo eiti pakalnėn tolimų vartų link, kurie dunksojo ilgi ir tvirti. Jie buvo storame mūre, kuris suko tolyn, supdamas Siono kalną. Prieš vartus nelygiam kely buvo išdaužyta duobė, kurioj telkšojo vanduo. Žydai, norėdami kuo greičiau grįžti prie Velykų stalo, Kristų stūmė dar pikčiau, dar labiau ragino ir plūdo. Simonas, norėdamas apsilenkti balos, pasuko į šalį, kryžius kryptelėjo ir Kirstus, nebeišlaikęs pusiausvyros krito taip stipriai į drumzliną vandenį, kad vos Kirenietis neišmetė kryžiaus. Skausmingu, prislėgtu, bet aiškiu balsu Kristus šūktelėjo:

– Jeruzale, pamilau tave, kaip višta glaudžianti viščiukus, o tu mane taip nuožmiai veji už savo vartų.

Tačiau fariziejai nenutilo nė minutės:

– Gana, kurstytojau. Dar sako kažkokias kalbas, – mušė Kristų, stumdydami ir tampydami virvėmis. Kirenietis supyko ir ėmė keiktis:

– Jei nesiliausit taip niekšiškai elgęsi, tai mesiu kryžių ir nenešiu, nors mane užmuštumėt.

Vieškelio vidury, kur pasisuka kelias į Kalvarijos kalną, buvo didžiulė lenta, ant kurios baltomis raidėmis buvo išrašytas sprendimas Kristui ir žmogžudžiams. Čia stovėjo būrelis moterų, kurios, matydamos sumuštą Kristų, tiesė skepetas nusišluostyti prakaitui ir kraujui. Kaip tik toje vietoje Kristus vėl ėmė sverdėti ir Kirenietis, atrėmęs kryžių į žemę, šoko padėti, tuo būdu išsaugodamas nuo kritimo.

Dabar Kirenietis pirmą kartą pajuto didesnį gailestį. Kai vėl ėmė nešti kryžių, jautė kažkokį lengvumą. Kryžius nebuvo toks sunkus, ir keistas jausmas, kažkoks graudulys, džiaugsmas, ramumas, nesuprantamas troškulys stovėjo krūtinėje. Kirenietis nebegirdėjo aplink triukšmo, jis negalėjo suprasti to jausmo.

Nukelta į 2 psl.

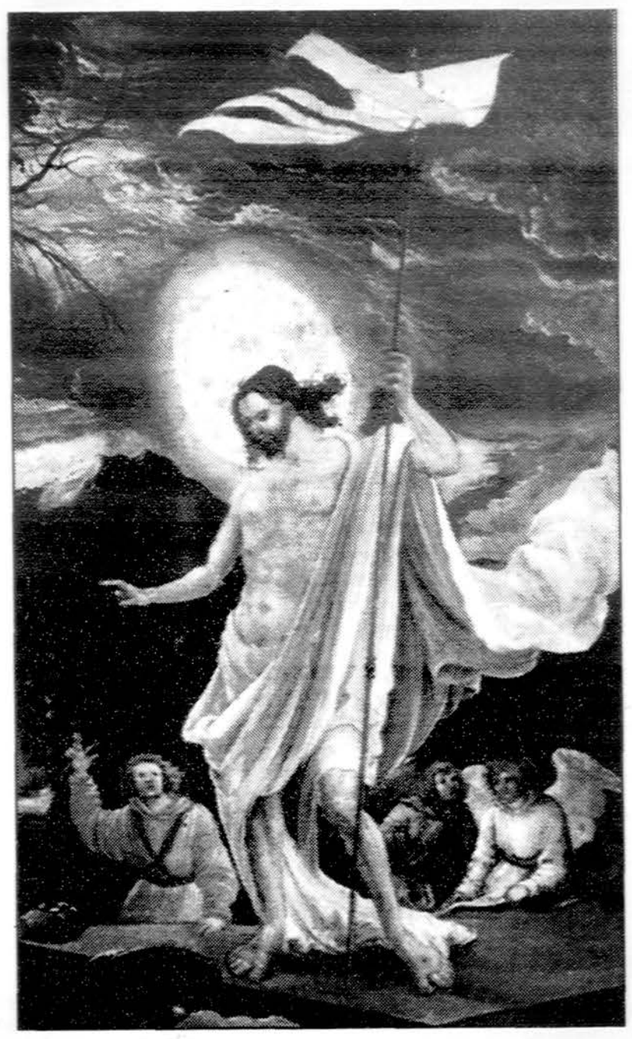

Prisikėlimas.

TURINYS

Kristus ir Simonas Kirenietis.

Partizano žmona.

Galerija — ne tik paveikslai.Pagerbti kultūros puoselėtojai.

Istorinio Lietuvos paveldo dalis. Vilnius fotografo akimis. Sonetų triptikas.

JULIJA ŠVABAITĖ

KRYŽIAUS KELIAS

Nesibaigianti kentėjimo
naktis: –
byra Motinos ašaros, –
iš jų išaugs
nauji erškėčiai

naujiems žmonėms,
naujiems teisėjams,
naujiems neapykantos
nešėjams – – –

Jie nepažįsta erškėčių
skausmo,
puola į laimės
ir netikro džiaugsmo
vandenis,
ant bedugnės krašto
laukdami
išsigelbėjimo – – –

* * *

Tavo kryžių nešti
žadėjome,
o bėgom
lyg audrų debesys
nuo didelio vėjo – – –

Tik sugrįš Marija
Magdalietė,
bučiuos Tavo pervertas
kojas,
ir kruvinas kraujo lašas
pražydės jos krūtinėje – – –

Dangaus drobėje nebeužmiega
vakaro žvaigždės, –
ir mes laikomės
už mėnulio delčios,
bandydami pasiekti
Amžinybę – – –

* * *

Tave,
pasmerktą mirti,
nuplakė rykštėmis: –
„Dukterys Jeruzalės,
verkite ne manęs,
o savęs...“

Mes už meilę dažnai
pykčio adata perveriam
artimo kūną
ir sielą, tikėdami
tik savimi...

Tavo kančios kelyje
suklupę nusidėjėliai
ir šventieji,
ir Budavonės kankiniai,
ir Sibiro tremtiniai,
su Tavimi prisikels
Velykų rytą – – –

Nežinomo XVIII a. dailininko. „Kristus pas Pilotą“. Aliejus, drobė.

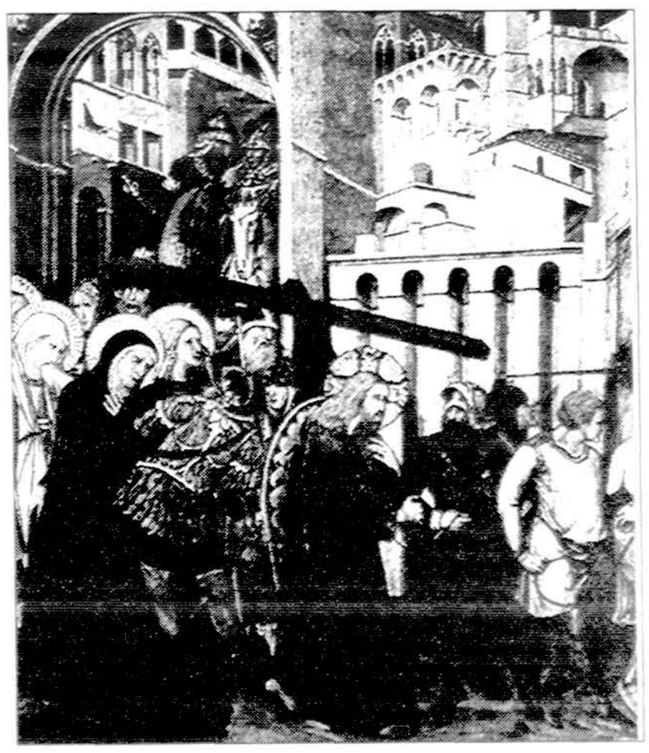

Pietro Lorenzetti. „Kelias į Kalvariją“. XIV a.

Partizano žmona

Pokalbis su partizanų vado Juozo Lukšos–Daumanto žmona Nijole

VYTAUTAS V. LANDSBERGIS

1995 metais, kurdamas dokumentinį filmą „Baladė apie Daumantą", New Yorke susipažinau su Juozo Lukšos žmona Nijole Bražėnaite Lukšiene-Paronetto. Jos pasakojimai apie Juozą, apie trumpą ir tragišką jųdviejų meilės istoriją Paryžiuje, jos perskaitytasis Juozo laiškas, rašytas Nijolei 1949 metų vasario 16–ąją, suteikė filmui jaukumo, asmeniškumo ir dramatizmo.

Filmo kūrimo metu su Nijole artimai susibičiuliavom ir vėliau šią pažintį tęsėm. Prieš porą metų Nijolė atvyko Lietuvon su savo šeimos draugu — Aleksu, Amerikoje gyvenančiu žydu, kurį dar vaiką karo metais iš Kauno geto išgelbėjo Nijolės mama ir brolis. Vežiodamas juos po Lietuvą, kalbėdamasis su jais, nutariau jųdviejų prisiminimus nusifilmuoti savo archyvui. O visa tai filmuodamas supratau, kad mano filme „Baladė apie Daumantą" užčiuopta tik nedidelė dalelytė šios garbingos Bražėnų šeimos istorijos, kurioje lemtingai susikryžiavo patys kilniausi ir skaudžiausi XX a. mūsų tautos išbandymai — tarpukario Lietuvos kūrimas, vėliau karas, holokaustas, sovietų okupacija, partizaninis karas, Sibiras, emigracija Amerikon... Tada nutariau, kad kada nors reikėtų sukurti dokumentinį filmą ir apie Nijolę. Nežinau, kada jis bus sukurtas, kada rasiu paramą šiam projektui, tačiau iššifravęs pokalbius su Nijole, nutariau bent juos pateikti skaitytojui, besidominčiam Lietuvos istorija...

— Nijole, kaip judu su Juozu bendravote, koks buvo jo charakteris?

— Juozas buvo gana linksmo būdo ir mėgdavo visokius juokus, mėgdavo pasakot ir apie savo šeimą. Visko pripasakodavo — nuo linksmų temų iki labai liūdnų. Tik jis negalėdavo labai daug kalbėt apie savo misiją, kadangi turėjo išlaikyt paslaptį ir aš, žinoma, nieko apie tai ir neklausinėjau. (Juozas Lukša, antrąsyk iš okupuotos Lietuvos per sovietų „geležinę užtvarą" perėjęs į Vakarus, tuo metu Paryžiuje Amerikos žvalgybos buvo ruošiamas permetimui atgal į Lietuvą — V.V.L.)

Aš manau, kad jam padarė įspūdį tai, kad aš jo neklausinėju — ką jis iš tikrųjų daro. Kažkaip jaučiau, kad pastatyčiau jį į gana sunkią padėtį, nes jis negalėtų atsakyti į klausimus, kurių man nereikia žinot. Tai ir nutariau nežinot...

— Ar ūmaus būdo jis buvo, ar lėtas?

— Jis buvo labai dėmesingas, rūpestingas man, nes mano sveikata tuomet buvo pablogėjusi (Nijolė buvo susirgusi tuberkulioze — V.V.L). Juozas labai rūpinosi ir savo šeima, ypatingai daug jis man pasakodavo apie savo mamą. Matyt, jo mama bus padarius didžiausią įtaką Juozo gyvenime, kai jį augino. Taip pat jis daug kalbėdavo apie Lietuvos gamtą. Su dideliu pasiilgimu...

Su Juozu buvo galima labai plačiai pasikalbėt apie viską. Jis labai mėgdavo skaityt, kalbėdavom ir apie literatūrą. Aš pastebėjau, kad jisai yra — na, ne ambicingas, bet labai drąsus, įžvalgus. Ir tuo pat metu atsargus, matyt, partizaniškas gyvenimas jį išmokė tokiu būti, ypač bendraujant su politikais. Būdavo labai diplomatiškas, jei turėdavo reikalų su VLIKo žmonėmis ar kitais, jis galėdavo viską išaiškint labai subtiliai, diplomatiškai, neužgaudamas nieko, tiesiog sugebėdamas inteligentiškai įtikint.

Jis labai mėgo architektūrą, daug kalbėdavo apie ją (J. Lukša Lietuvoje buvo pradėjęs studijuoti architektūrą, bet nebaigė, nes turėjo trauktis į mišką — V.V.L.) Aš atsimenu Paryžiuj — buvo tada Vasario 16–osios minėjimas — jis specialiai tam minėjimui sukūrė gražų programos viršelį, turbūt daktaro Bačkio šeimos paprašytas...

Na, nežinau, ką dar pasakyti... Jis buvo labai puikus žmogus, o koks jis iš tikrųjų būtų buvęs šeimos žmogus, koks jis būtų buvęs mano vyras — dabar negaliu pasakyt, kadangi mes prie to nepriėjom. Taip atsitiko, kad mudviejų keliai netrukus po santuokos išsiskyrė ir tos svajonės neišsipildė.

— O jūs apie ateitį kalbėdavot, ar ne? Ar tuomet, kai tuokėtės, žinojot, kad Juozui netrukus teks grįžti Lietuvon į bunkerius ir tęsti partizaninę kovą?

— Šiaip sveikam protui tokios vedybos turbūt yra nelabai suvokiamas dalykas. Apie ateitį mes galėjom tiktai pasvajot. Galbūt vestuvėmis tiesiog buvo įteisintas labai stiprus ryšys tarp dviejų žmonių, kurie suprato, kad tikrai yra vienas kitam skirti. Tuo laiku mudviejų gyvenimas negalėjo būti „normaliai" planuojamas — Juozas ruošėsi grįžti atgal į Lietuvą, viskas buvo Dievo rankoj. Mes galėjom nebent tik pasvajoti: „Oi, kaip būtų gerai, jeigu jis galėtų vėl atgal sugrįžti". Žinoma, buvo didelė tikimybė, kad jis Lietuvoje žus, bet tuo metu mes labiau tikėjomės, kad jam pavyks dar kartą prasimušt per sovietų sieną į Vakarus. Ir tada mes galėsim pradėt galvot, kaip gyventi toliau. Bet tuo metu aš visiškai negalvojau, kad ši mudviejų padėtis yra kokia nors keista, nes man atrodė, kad viskas yra Dievo rankose ir kaip Dievas norės, taip ir bus.

— Koks buvo jūsų paskutinis pasimatymas, kai išsiskyrėt ir Juozą amerikiečių žvalgybos lėktuvas išskraidino Lietuvon?

— Po vestuvių mes buvom Trafelberge, į kurį nuolat atvykdavo iš VLIKo žmonės, tarp jų ir kanauninkas Kapočius būdavo. Vienudu mes labai retai tegalėjom pabūt. Mes po vestuvių teturėjom savaitę laiko — paskui Juozas turėjo grįžti Amerikos žvalgybos globon, ruoštis grįžimui į Lietuvą... Aš žinojau, kad netrukus tai įvyks... Ir, žinoma, paskutinis atsisveikinimas buvo labai skaudus, bet aš nenorėjau to parodyti... Jis tik pasakė man tada, tiksliau pakartojo tai, ką buvo anksčiau parašęs laiške, kad jeigu kas nors su juo įvyks, tai jis norėtų, kad aš susikurčiau sau laimingą tolesnį gyvenimą. Galbūt jisai jautė, kad neišliks gyvas ir todėl norėjo man parodyt, kad neužkerta man galimybės ateityje savo gyvenimą tvarkytis taip, kaip gyvenimas susiklostys.

Nijolė Bražėnaitė.

— Nijole, Lietuvoje ir Amerikoje yra išleista nuostabi Juozo laiškų; rašytų Tau, knyga, pavadinta „Laiškai mylimosioms". Kokiomis aplinkybėmis jie buvo parašyti, kas paskatino tuos laiškus publikuoti?

— Jis man rašydavo daug laiškų, ypač būdamas Vakarų žvalgybos globoje, kadangi mes tuo metu labai mažai matėmės. Dabar apie jo laiškus... Jisai prašė, kad aš juos sunaikinčiau, bet aš kažkodėl negalėjau to padaryti, laikiau paslėpusi ir, kai suėjo 25 metai po Juozo žūties, kai Čikagoje, Toronte buvo organizuoti jo minėjimai, manęs kažkas paprašė, kad aš ką nors apie jį papasakočiau. Man būtų buvę per daug sunku apie Juozą pasakoti — kaip ir dabar man yra gana sunku apie tai kalbėt... Bet aš tada pirmą kartą ištraukiau jo laiškus, nes žinojau, kad juose yra gana daug pasakyta apie partizanų kovas, apie jų beviltišką būklę, apie pavojus ir apie norėjimą kaip nors padėt Lietuvai, padėt žmonėms, apie įsitikinimą, kad ta kova nebus veltui. Tuo pat metu šiuose laiškuose buvo jaučiamas ir Juozo bei jo draugų, kovojančių Lietuvoje, nepaprastas vienišumas, kadangi nei Vakarai, nei niekas kitas niekuo nepadėjo. Tuo metu vyko masinis lietuvių žudymas, naikinimas — ir visų partizanų, ir visos tautos.

Todėl aš ištraukiau kai kuriuos epizodus iš jo laiškų, kad galėčiau paskaityt žmonėms — ne mano asmeniškai parašytus žodžius, bet jo mintis. Ir tuose laiškuose buvo skaudus, stiprus patriotinis 1949 metais vasario šešioliktą dieną rašytas laiškas — paskui gana ilgą laiką jis buvo cituojamas ir visokiuose žurnaluose.

Iš tų laiškų galima jausti, kad jis buvo gana geras rašytojas — mokėjo tiksliai išreikšt, perteikt, ką iš tikrųjų jautė.

— Apie Juozą Lukšą Lietuvoje yra jau nemažai žinoma, bet štai Tavo mamytės istorija — daug kam negirdėta. Gal galėtum papasakot apie ją, apie brolį, apie Alekso išgelbėjimą.

— 1943 metų gale mama išgelbėjo du žydų vaikus: septynerių metų mergytę ir berniuką devynerių metų. Jų vardai buvo — Sara Ligovskij ir Aleksas Gringausas. Aš negaliu pasakyt, kaip Sara pakliuvo į mamos namus, jinai buvo atvesta čia anksčiau už Aleksą. Vėliau iš Alekso sužinojau daugiau detalių — jis papasakojo, kaip pakliuvo pas mamą. Visa Alekso istorija susijusi ne tik su mano mama, bet ir su mano

Juozas Lukša.

jaunesniu broliu Mindaugu. Mindaugas tuo metu buvo paimtas į Vermachtą, į vokiečių kariuomenę, o Aleksas tuo metu jau buvo gete. Jo tėvas norėjo kaip nors jį išgelbėt ir per tos Saros mamytę, kuri irgi gete buvo, bei per tokią ponią Baronienę susisiekė su mano mama. Jinai tik paklausė, ar mano mama nenorėtų išgelbėti berniuką iš geto, ir mama pasakė: „Gerai, aš išgelbėsiu, bet kaip?"

Buvo sutarta, kad tą devynerių metų berniuką kaip nors „prijungs" prie brigados žydų, kuriuos varė į darbus — paslėps tarp vyrų, kuriuos varydavo po šimtą eilių. Vienas iš tų vokiečių sargų buvo jau papirktas, kad „nepamatytų", kaip tas berniukas „atsiliks ir pasimes" nuo žygiuojančios brigados. Buvo sutarta, kad jį paliks vienoj gatvėj, sutartoje vietoje. Pastatė ten tarp dviejų durų ir pasakė jam: „Tu čia lauk, kas nors ateis tavęs pasiimt". Taip ir įvyko — papirktasis sargas nudavė, kad nepastebėjo, kaip Aleksą kažkas išstūmė iš žygiuojančios brigados ir pastatė tarp kažkokių durų. Ten jis stovėjo kokią valandą ir laukė. Ilgai niekas neatėjo ir galų gale Aleksas pamatė, kad į jo pusę eina vokiečių kareivis su šautuvu. O tas vokiečių kareivis buvo mano brolis Mindaugas. Jisai priartėjo, Aleksas labai išsigando, o Mindaugas paėmė berniuką už rankos ir nusivedė. Aleksas paklausė: „Kur tu mane vedi?", o brolis atsakė: „Aš tave vedu pas savo mamą". Tai Aleksą truputį nuramino. Kai jis Aleksą atgabeno pas mamą, mama jį labai šiltai priglaudė ir pasiėmė pas save.

Aš apie visa tai pasakoju, kadangi apie visus lietuvius kartais užsienyje galvojama — kaip apie žydų žudikus. O čia Mindaugas — vokiečių (prieš jo paties norą) į kariuomenę paimtas 18–os metų jaunuolis, kuris su ta pačia vokiečių uniforma išgelbėjo 9 metų žydų vaikutį ir atvedė pas savo mamą.

Kartą paklausiau Alekso, kuriam dabar jau 67–eri metai: „Ar tu tikrai manai, kad Mindaugas žinojo, ką jis daro? Juk, 18 metų būdamas, jis galėjo dar ir negalvot apie jokius pavojus". Aleksas man atsakė: „O ne, jis labai gerai žinojo, ką daro, jis puikiai žinojo — jeigu jį sugautų, tai ne tik jis, bet ir tavo mama, ir visi kiti, kurie jos name buvo — būtų buvę išžudyti".

— Koks buvo tolesnis Alekso likimas?

— Alekso tėvas po koncentracijos stovyklos išliko gyvas, tik motina Štuthofo stovykloje mirė. Kotrynos (tiksliau — Saros, paskui mano mama ją Kotryna pavadino, kadangi Sara labai žydiškas vardas) mama irgi išliko gyva. Ir vėliau — per visokius labai komplikuotai organizuotus mėginimus sugrupuot tuos žydus, kurie išliko gyvi — galų gale jie visi pateko į žydų stovyklą Austrijoj ir Aleksui šiaip ne taip pavyko susiekt su savo tėvu.

— O kaip susiklostė tolesni Tavo mamos ir Tavo brolio Mindaugo likimai?

— Mama pasiliko tenai, okupuotoje Lietuvoje. Mindaugas mirė 1948 metais — jo trumpas gyvenimas buvo gana tragiškas. Kai vokiečiai pralaimėjo karą, jis tada buvo Rytprūsiuose, mat, buvo priverstas kartu su vokiečiais kovot prieš rusus. Ir jis buvo paimtas į rusų nelaisvę bei uždarytas Gardine. Baisiausiose sąlygose juos ten laikė. Ir kažkaip mama sužinojo, kad Mindaugas yra belaisvis, kad jį kalina toj stovykloj. Jinai nutarė nuvažiuot, pasižiūrėt ir pamėgint jį pamatyti. Traukiniu iš Kauno ji nuvažiavo į Gardiną, paėmusi ryšuliuką drabužių jam ir maisto. Ir ji surado tą stovyklą, tą pastatą, kuriame laikė belaisvius, visą dieną išstovėjo, bet niekas jos neįleido ir niekas į ją jokio dėmesio nekreipė. Galų gale apie apyvakarę vienas sargybinių priėjo ir sako: „Babuška, aš matau, kad tu visą dieną čia stovi. Kodėl tu čia stovi?" Mama jam atsakė: „Mano sūnus yra šitam pastate tarp belaisvių, aš jam atvežiau drabužių ir valgio, bet manęs niekas neįleidžia". Tada tas sargas jai sako: „Palauk, kol pasikeis mano budėjimo laikas — tada nueisiu, pažiūrėsiu, ar iš tikrųjų jis ten yra". Ir iš tiesų jisai nuėjo, paskui grįžo atgal ir mamai pasakė: „Taip, jis yra ir jeigu jūs norit, aš jam įduosiu tą ryšuliuką". Ir mama jam atidavė.

Kitas epizodas buvo ypač jaudinantis — aš ilgai nieko nežinojau apie tai. Tiktai prieš porą metų sužinojau, keliaudama po Lietuvą. Mama sėdo į traukinį iš Gardino grįžt į Kauną ir, kai jinai įlipo į vagoną, jame sėdėjo du žydai, kurie rankose turėjo kažkokį labai ilgą dokumentą. Kadangi daugiau nieko tenai nebuvo, tai mama viską girdėjo, apie ką tie žydai tarp savęs kalba — o kalbėjo jie gana garsiai. Tam dokumente buvo sąrašas išgelbėtų žydų vaikų. Ir jie, matyt, važinėjo ir fiksavo, kur tie vaikai yra laikomi ir paskui sprendė, kaip juos iš tenai paimt ir sujungt su šeimomis, su likusiais gyvais žydais. Tai mama jų pokalbio klausė, kaip jie skaitė tą sąrašą, kad — tas vaikas yra ten, tas vaikas ten... Ir štai jie sako, kad „tų dviejų vaikų, kurie buvo pas Konstanciją Bražėnienę, adresų mes neturim". O mama klauso ir negali savo ausim patikėt. Tada jinai priėjo prie jų ir sako: „Aš esu ta Konstancija Bražėnienė". Jie nelabai patikėjo, tad paprašė, kad įrodytų. Mama turėjo kažkokį savo dokumentą, nežinau, kokį — ir parodė jiems. Jie pamatė, kad jinai tikrai yra Konstancija Bražėnienė. Ir tada mama jiems pasakė: „Taip, sako, aš išgelbėjau tuos du vaikus, bet mano sūnus dabar yra tokioj baisioj padėty — jis belaisvis, rusų belaisvis ir aš niekaip negaliu jam pagelbėt. Gal jūs man galit padėti?" Tai jie pasižiūrėjo viens į kitą, pagalvojo, bet pradžioj nieko nesugalvojo, kaip mamai padėti. Tik paskui vienas jų pasiėmė popieriaus ir parašė laiškutį kažkokiam pulkininkui. Mama man minėjo jo pavardę, bet dabar aš jau nebeatsimenu.

Ir jie pasakė mamai: „Tu nueik pas tą pulkininką su šiuo rašteliu, gal jis kuo nors galės padėt". Mama su tuo rašteliu nuėjo, rado tą pulkininką — tas ir išleido Mindaugą iš belaisvių stovyklos.

Tada Mindaugas grįžo namo, atsipeikėjo, pradėjo daug dirbt, studijuot farmaciją, baigė mokslus.

Nukelta į 3 psl.

LAZDA

Atkelta iš 1 psl.

Eidamas nelygiu keliu, mintimis grįžo į vaikystę, į savo jaunystės metus ir negalėjo prisiminti nė vienos panašios dienos. Jis atsiminė savo žmoną, meilę ir jungtuves, atsiminė mažuosius berniukus, kurie lakstė darže supdami jaunus krūmus, draskydami žalius spurgus, baidydami plaštakes ir paukščius. Buvo sotus, mylėjo žmoną, bet vis tiek kažkas dabar buvo ne taip. Keistas saldumas buvo širdy, nepabaigiamai šildė ir tirpo. Simonas nešė kryžių be pagiežos ir apmaudo, nors pats buvo niekinamas ir plūstamas. Jis jautė budeliams neapykantos daugiau ne dėl savęs, bet dėl to žmogaus, kurio jis nepažino, kurio našta jam dabar nebuvo lengva ir kurio žvilgsnis buvo nesuprantamai pilnas užuojautos, suraminimo, graudumo, stiprybės ir kančios.

Prie stulpo su sprendimo užrašu eisena sustojo. Ta proga sustojusiom ašarojančiom moteriškėm Kristus pasakė:

– Ateis laikas, kada šauksite, kalnai, užklokite mus, kalnų papėdės, pridenkite mus. Jei taip elgiamasi su žaliu medžiu, tai kas bus daroma su sausu?

Kirenietis galvojo apie tuos žodžius ir numanė, kad Kristus kalba apie save, tik nesuprato, kodėl Jis yra žaliuojantis medis.

Budeliai prie pat kalno ėmė vyti Kristų dar sparčiau. Fariziejai užjojo į kalną arkliais ir laukė, o Kristus stumiamas dar kartą suklupo. Kirenietis norėjo padėti atsikelti, bet žydai jį nuvijo šalin. Jis nebebuvo reikalingas, nes nukryžiavimo vieta buvo čia pat.

Kirenietis pora kartų atsigręžė į žmones, lipančius kalnan takais ir keleliais, į vyrus, nešančius kryžius, į šimtą kareivių, kurie lydėjo eiseną, iškėlę spindinčias ietis, į daržus, kuriuose bėgo jo gyvenimas, ir skubėjo namo. Mieste buvo tylu. Tik kažkur buvo girdėti grįžtančio Piloto arklių kanopų dundesys ir dviejų šimtų legionierių sutartinis žingsniavimas.

Kirenietis surado parvestus berniukus, papasakojo žmonai apie įvykį ir vis negalėjo užmiršti to jausmo, kuris buvo apėmęs benešant kryžių. Buvo apie dvylikta valanda. Simonas pažvelgė į dangų ir nustebęs matė, kad saulė yra paraudusi. Kirenietis sėdėjo prie namų slenksčio, neklausydamas kaip ginčijas tarp savęs vyresnieji sūnūs ir kaip mažąjį barė žmona, juodomis kaip gelumbės akimis ir plaukais. Simonas vis galvojo, kas buvo įvykę. O saulė pradėjo temti. Ji ryškiai tamsėjo. Atrodė, kad susikirto žvaigždžių keliai ir mėnulis bėgo neįprastu keliu skubiai, lyg ugninis meteoras. Paskui jis iškilo prie Alyvų kalno – blyškus ir neskubantis. Prieš saulę tiesėsi ilgas ir aukštas pylimas ją uždengdamas. Buvo tamsu. Švietė žvaigždės lyg naktį, gyvuliai bėgo namo, balandžiai grįžo į savo gūžtas ir paukščiai būriais tūpė ant kalvų netoli Kalvarijos, ir juos galima buvo gaudyti rankomis.

Judėjo žemės pagrindai, keitėsi jos paviršius, bangavo Galilėjos ir Nazareto ežerai, perskilo uola tarp Kristaus ir kariiojo žmogžudžio kryžių, forume prieš Piloto rūmus būrelis atsikėlusių mirusių, aprengtų baltomis įkapėmis, šaukė: „Kruvinas teisėjau". Griuvo Teberiados ir Serobabelio miesteliai, Tirzoj nuvirto kalėjimo bokštas, Garizmoj į šulinį įkrito bokšte stovėjusi dievaičio statula, Jordanas pakeitė savo vagą.

Po drebėjimo pasirodžiusi saulė žėrė silpnus, miglos nustelbtus, spindulius. Oras buvo sunkus ir troškus. Žvarbus šaltis veržėsi ligi kaulų. Retas tą vakarą valgė Velykų avinėlį, nes žmonės buvo paveikti neįprastų įvykių. Simonas Kirenietis nieko nenuvokė apie Velykas, apie žydų papročius, nieko nebuvo girdėjęs apie pranašystes, tačiau jis visą laiką negalėjo užmiršti to, kas buvo įvykę. Nesuprantami žemės ir sistemos pajudėjimai dar labiau kėlė rūpestį. Nešdamas kryžių, Simonas girdėjo, kad Alyvų kalne slapstosi Kristaus mokiniai ir kitą dieną jis nuėjo ieškoti. Lipo vienu ir kitu šlaitu, tačiau nieko nesutiko, kas jam galėtų parodyti bent vieną buvusį Kristaus mokinį. Apgriautą miestą tvarkė darbininkai, žydai plovė didžiąją šventyklą, rūkė žolėmis ir barstė mirusių pelenais, saulė švietė ramiai, lyg nieko nebūtų buvę, ant kalno stovėjo vieniši kryžiai, iškėlę dangun grasančias rankas. Simonas Alyvų kalno papėdėj pasiėmė nulaužtą figos šaką ir, ja pasiremdamas, pavargęs ėjo namo.

Staiga jį vienas žydas, kuris lydėjo eiseną į Kalvariją, užkalbino:

– Kur vaikštai toks pavargęs? Vakar nešei kryžių ir atrodei daug geriau.

– Ieškau to Galilėjiečio mokinių, – ramiai atsakė Simonas, nuleidęs savo trumpai kirptą galvą.

Žydas parodė jam Juozapo Arimatiečio namus, esančius netoli buvusios Dovydo pilies, Siono kalno pietų pusėje. Ten, kur buvo valgyta paskutinė vakarienė, rado du buvusius Kristaus mokinius. Simonas stovėjo prieš juos, laikydamas lazdą, pavargęs, mirksėdamas rudomis akimis ir nemokėdamas pasakyti, ko atėjo. Vėliau jis atsisėdo ant akmens suoliuko prie mokinių kojų ir papasakojo, kas buvo įvykę.

– Buvo sunkus kryžius? – paklausė vienas apaštalų.

– Ne. Tik pradžioj. Vėliau ne, – ramiai atsakė Simonas, – lengvesnis negu ši lazda, – pakėlė ją dulkiną ir nusilupinėjusią.

Vėliau apaštalai ėmė pasakoti Jėzaus trejus metus skelbtą mokslą ir rodytus darbus. Simonas klausėsi, nuleidęs galvą ir užmerkęs akis. Ir jis matė, kaip tūkstantinės minios, prislėgtos naštų, kėlė rankas į kryžių ir jiems nebebuvo taip sunku. Jis matė, kaip žengė frontuose sužaloti bekojai ir berankiai vyrai ir, nešdami kryžiaus medį, jie ėjo lyg būtų sveiki. Siekė kryžiaus medžio našlaičiai ir praradusios vaikus motinos, visais keliais ėjo kažkur už horizonto ir amžinybės, o kryžius buvo jiems nuostabi kelionės lazda, nepakeičiamas ramstis. Slinko nepabaigiamos eilės žmonių, tiesdami į kryžių rankas, jų veidai spindėjo, o širdyse buvo tas nepabaigiamas, keistas, tirpstąs ir nesutirpstąs saldumas, akyse degė viltis ir tikėjimas laime, neturinčia vietos ir laiko ribų.

Klausėsi pasakojimo Simonas ir jam viskas šviesėjo, ėjo gražyn. O Jeruzalė kėlėsi naujam gyvenimui, aukštyn kilo Velykoms nukapoti krūmų ūgliai; skraidė saulėje paukščiai ir spindėdamas tekėjo, žemės drebėjimo pakeistuos krantuos, Jordano upės vanduo.

Valandos ir amžiai. 1958 m.
Čikaga

Galerija nėra tik sienos, paveikslai ir menininkai

RIČARDAS ŠILEIKA

Vilniaus meno galerija „Vartai" paminėjo savo 14–metį. Gausių bičiulių, menininkų ir mecenatų akivaizdoje tapytojui Vilmantui Marcinkevičiui buvo įteiktas galerijos prizas „Sidabrinė pėda". (Šį apdovanojimą už geriausią metų dailininko vardą yra pelnę jau vienuolika menininkų, tarp jų vienas muzikantas ir viena menotyrininkė). Mecenatai buvo pamaloninti įvairių menininkų paveikslais. Be abejonės, nestigo ir gėlių. Ta proga drįsau pakalbinti „Vartų" galerijos savininkę **Nidą Rutkienę.**

— Tarkite žodį apie pradžių pradžią...

— „Vartai" įsikūrė 1991 metų vasario 17–ąją. Tai buvo viena pirmųjų privačių meno galerijų. Ir dabar bene vienintelė išlikusi iš to meto, kuri nuolat rengia parodas. Penkiose ekspozicijų salėse, kurios sudaro daugiau kaip 300 kvadratinių metrų, dažniausiai kas tris savaites rengiame grupines, personalines ar kelių autorių darbų parodas. Ankstėliau galerijoje vykdavo koncertai, dabar čia kas savaitę ar kas antrą renkasi muzikuojantys studentai. Norintys koncertuoti susitaria iš anksto. Turime normalų fortepijoną, ir aplinka jiems čia yra tinkama. Kartais „Vartuose" vyksta priėmimai, poezijos vakarai, susitikimai ar knygų pristatymai.

— Kaip pavyko išlikti tiek laiko vis toje pačioje Vilniaus gatvėje, po tuo pačiu Vilniaus mokytojų namų stogu, kuomet, pavyzdžiu *Lietuvos aido* galerija jau kelintąkart kraustosi iš vienos vietos į kitą?

— Ir mes patys stebimės. 1991 metais į galerijos atidarymą iš labai gausiai atėjusiųjų nedaug kas tikėjosi, kad mes ir toliau pajėgsim „pakelti" žmones į trečiąjį aukštą. Visiems atrodė, kad galerija turi būti pirmame aukšte. Tik vienintelė, dabar, tiesa, jau nebesanti, Rygos galerija „Kolona" mus skatino laikytis, sakydama, kad aukštas neturi visiškai jokios reikšmės, ir nesvarbi praeinančių žmonių jūra. Tačiau tie, kuriems išties svarbu pamatyti gerą parodą ir gerus menus, pakils ir į trečią ar į ketvirtą aukštą.

Per tą laiką mūsų žinios ir patirtis apie galerijos darbą labai pakito. Juo toliau, tuo aiškiau suvokiame, kad gerai ir profesionaliai dirbti galerininkui yra pakankamai sunku. Nes galerija toli gražu nėra tik sienos ir geri paveikslai, ir geri menininkai. Čia taip pat turi būti išmanantis savo darbą parodų kuratorius, kuris pasiūlytų koncepciją ir ją sugebėtų įgyvendinti. O tam neabejotinai reikia papildomo darbo: ieškoti ryšių, megzti kontaktų, kad galėtume pristatyti menininkus ir menus ne tik čia vietoje, kurion kas ateis ar neateis, pamatys ar nepamatys. Bet kad galėtume pristatyti tiems, kurie diktuoja menų madas ir politiką. Tiems, kurie išmano ir žino, nuo kurių priklauso, pateks galerija ar menininkas į kitas galerijas, muziejus ar muges. O kada visa tai jau daugmaž yra sureguliuota, tenka ieškoti mecenatų, kad idėją galima būti realizuoti materialiai.

— Kaip jums pavyksta įtikinti rėmėjus, kad verta suploti rankomis su galerija „Vartai"?

— Tai labai nelengvas dalykas. Aš vis pasidrąsinu, prisimindama brolio Juliaus viename televizijos interviu pasidalytus išgyvenimus. Jis pasakojo, kaip, sėdėdamas prieš turtingą žmogų ir gerą pusvalandį su juo šnekėdamas, vis galvojo, ar duos tas žmogus mano bažnytėlei, ar neduos. Vis sukęs galvą, kaip jam susitarti, kad tas, kuris galėtų skirti bažnyčiai pinigų, jų ir paskirtų. O tam juk reikia motyvuotai, argumentuotai ir gana patraukliai išsakyti savo mintis.

— Ar dažnai galimas mecenatas paklausia, kodėl jis turėtų skirti pinigų?

— Tiems, kurie mus remia jau beveik penkiolika metų, galbūt mes esame įkyrėję. Galbūt mus išvysdami pagalvoja: vėl „Vartai" kažko prašys, o prašys to paties. Bet jie mums to nėra parodę, bent jau kai kurie. Į juos paramos nesikreipiame, kol nesame įsitikinę, kad ją mums paskirs. Nes nusivylimas atmuša sparnus, nagus, norą. O, kita vertus, jau esame drąsesni: juk ne pragyvenimui prašome pinigų. Mes dirbame taip pat pakankamai sunkiai. Stengiamės dirbti profesionaliai, kadangi turime pristatyti tai, ką turėtų pristatyti valstybė, tai, ką turėtų pristatyti bet kuri institucija. Aišku, kad visais laikais menai ir menininkai be rėmėjų negyveno. Visą laiką buvo mecenatas. Tai yra labai prestižinis dalykas — remti menus. Tiesa, labai nepopuliarus, nes remiant garsiai šaukiančius, apie rėmėją sužino kur kas daugiau žmonių. Todėl savo rėmėjams mes sakome: jūs atkreipkite dėmesį, kad apie jus sužinos ne iš karto. Tačiau „Vartų" menininkai tikrai yra žinomi gana plačiai Europoje ir ne vien. Na, nėra taip absoliutu, kad visur iš tikrųjų žinotų, kas yra galerija „Vartai". Bet mes kaip išmanydami, žingsnelis po žingsnelio bandome tokiais tapti, kad apie mus žinotų.

„Vartų" galerijos savininkė Nida Rutkienė įteikia „Sidabrinės pėdos" apdovanojimą tapytojui Vilmantui Marcinkevičiui. Vilmos Šileikienės nuotrauka.

— O ką konkrečiai darote, kad būtumėte žinomesni?

— Mes jau penkeri metai vykstame į muges, išsiperkame kad ir labai nedidelius plotus (tiek leidžia mūsų kišenė). Bet, ko gero, esame vos ne vieninteliai iš pokomunistinių valstybių, kurios su menais dalyvauja Stokholmo ar Kiolno mugėse. Aišku, pavydžiai žvelgiame į didelius plotus, kuriuos sugeba išsipirkti Berlyno, Kiolno, Paryžiaus ar New York kuri nors galerija. Didžiuliame plote gerai pateikta ekspozicija yra labai efektinga. Tai ne mūsų 30 kvadratinių metrų. Žinia, kad didžiosios galerijos tokiu būdu uzurpuoja ir žmonių dėmesį. Bet štai paskutinė vykusi Kiolno mugė „Vartams" pakėlė ūpą, nepaisant, kad mūsų komercinė sėkmė buvo labai kukli. Mūsų stendą pastebėjo žymūs menininkai, buvom pakviesti į prestižinį vakarą, kuriame dalyvavo kolekcionieriai, geriausių mugių žiuri ir ekspertai. Jie mums pasiūlė dalyvauti didžiojoje mugėje. Maža to, užsiminė, kad galės ir patalkinti. Mes supratome, kad dalyvavimas mugėse negali prilygti niekam. Į muges suvažiuoja geriausi galerininkai, pirkliai, kolekcionieriai, menotyrininkai ir menininkai. Tave pažįsta ir tu pažįsti. Tokiu būdu ir pas mus „Vartuose" buvo parodyti tikrai labai įdomūs menininkai iš užsienio. O mūsų galerijai dar reiks daug kartų tinkamai prisistatyt, kad pagaliau būtų sakoma: o, prisimenu, šita galerija gera, šitą galeriją mes žinome!

— Prašau pasakykite apie minėtus jūsų galerijos žinomus menininkus, kuriuos palaikote ir kurie jus palaiko.

— Turiu pasakyti, kad mes neturime labai griežtų įsipareigojimų kitiems autoriams. Na, yra gal keturi autoriai, su kuriais mes dirbame. Tai Vilmantas Marcinkevičius, Saulius Vaitiekūnas, Neringa Žukauskaitė ir Eglė Kuckaitė. Labai dažnai kviečiame puikius menininkus Laisvydę Šalčiūtę ir Kęstutį Grigaliūną, tačiau norėtume, kad jie būtų laisvi, o kartu ir mes nebūtume įsipareigoję. Mes dar nesame įsitikinę, su kokiais menininkais mums būtų geriau pristatyti savo galeriją, tuo pačiu Vilniaus ir Lietuvos meną kur nors pasaulyje.

— Kodėl sugalvojate ir ryžtatės „Vartuose" rengti ir neklasikines ekspozicijas, kurios išties, matyt, nėra pelningos, o podraug kviestis ir negarsius menininkus?

— Žinia, mūsų orientacija yra tapyba, grafika, skulptūra. Bet šiuolaikinė tapyba, grafika, skulptūra kartais neatpažįstamai pakinta. O mums turėti naujų, kitaip dirbančių autorių, nors ir nuosaikią kryptį turinčioj galerijoj, yra svarbu. Kitaip mes būsim nuobodūs.

— Pasakykite apie tuos galerijos žmones, kurių darbas, patirtis ir sumanumas lemia sėkmę.

— Galerijoje dirbu aš pati, Laura Rutkutė (ji šiuo metu yra užsienyje, ieško ryšių ir kontaktų, bando suprasti parodinį procesą Vakarų mugėse, galerijose, muziejuose). Yra dizainerė Neringa Kažukauskaitė (ji kartu ir grafikos ekspertė). Vilmantas Marcinkevičius yra ir tapybos žinovas, ir puikus strategas. Saulius Vaitiekūnas rūpinasi parodomis, kurios sietinos su objektais ir skulptūra. Taip pat turime vietos vadybininką, kuris ieško kontaktų ir mecenatų.

Ir mums labai malonu, kad pastaruoju metu dirbame su menotyrininke Laima Kreivyte. Jos prašome, kad jinai kuruotų ne tik grupines parodas, bet pristatytų ir personalines ekspozicijas.

Partizano žmona

Atkelta iš 2 psl.

Vedė būdamas labai jaunas, 22–jų metų. Bet netrukus jis susirgo ir mirė, palikdamas žmoną besilaukiančią. Susirgo inkstų uždegimu, o žmona tada buvo septintam ar aštuntam mėnesy.

Tai mamai buvo nepaprastai didelis išgyvenimas, ji labai ilgai negalėjo atsigaut. Gyveno ji tada dar vis Aleksote — leido ten pagyvent, nes visa kita iš jos jau buvo atimta.

1949 metų pavasarį buvo didelis išvežimas, atėjo ir jos išvežt. Jų sąraše buvo ir Mindaugo pavardė ir jie ieškojo, klausė: „Kur yra tavo sūnus?" O mama sako, kad jo gyvo jau nėra, prieš 6 mėnesius jį palaidojom. Bet jie netikėjo, manė, kad jinai kur nors slepia name, viską išieškojo ir vis klausia: „Kur jis yra, kur jis yra?". Jinai pagaliau pasakė: „Va, jisai palaidotas tenai, Aleksoto kapinėse" — pro jos langą buvo matyti kapinės. Mama sako: „Iškaskit jo kūną ir vežkit kartu su manim, tai mano kelionė bus lengvesnė". Tada jie patikėjo, kad jo gyvo jau nėra ir išvežė ją į Sibirą.

— Už ką?

— Tuomet gi niekas jokio kaltinimo nepareikšdavo. Tik vienas kaltinimas buvo, kad mes — abi seserys — buvom pabėgę į Vakarus. Kaltinimas buvo ir tai, kad ji turėjo du brolius kunigus, kad mano dėdė buvo aktyvus politinėj veikloj, kad mano tėvas buvo krikščionis demokratas ir parlamento narys.

— O mama čia kuo dėta?

— Jinai čia niekuo dėta iš viso — jinai tik mus augino. Bet tada niekas jokių kaltinimų nepasakydavo — už ką tave veža. Veža, ir baigta. Tu esi sąraše, tave ir veža. Tada jie norėjo išnaikint, išvežt ir išžudyt visus žmones, kad galėtų užgniaužti bet kokį pasipriešinimą. Betgi mama buvo tiktai mama, ji pati niekuo nekalta.

Į Sibirą ji buvo išvežta su trylika tik ką įšventintų kunigų bei seminaristų. Daugiausia tai buvo dar seminarijos studentai ir vienas iš tų įšventintų kunigų buvo Vincas Pranckietis, dabar jis jau yra prelatas Jonavoje. Jis buvo didžiausia moralinė mano mamos parama Sibire. Jie Baikalo ežere turėjo gaudyt žuvis ir paskui mama turėjo dvidešimčiai vyrų pagamint valgį, turbūt iš žuvų daugiausia, prinešt malkų per pūgas ant savo pečių, vandens su kibirais iš Baikalo ir skalbti rūbus jiems... Ten sveikata stipriai sušlubavo ir ji susirgo hipertonija — turėjo aukštą kraujo spaudimą. Tačiau po Stalino mirties situacija pasikeitė — buvo pradėta leist grįžt namo tiems, kurie jau daugiau nebegalėjo būti išnaudojami darbu. 1956 metais mamai leido grįžt į Lietuvą. O mes nieko nežinojom, nei kad grįžo, nei kad ji buvo išvežta... Aš buvau tada dar Prancūzijoj, sesuo Videlė buvo Australijoj, o mano brolis Algimantas — Amerikoj.

Galų gale per draugus 1956 m. aš ją suradau dar Sibire ir nuo to laiko mes pradėjom daryt viską, kad atsivežtume ją pas save. Mindaugo gyvo jau nebebuvo. Mes pradėjom ruošti dokumentus, kad galėtume ją atsivežt į Ameriką ir tas procesas truko maždaug 10 metų. Sekėsi labai sunkiai, vienu metu aš jau maniau, kad mamą atsivežti nebėra jokios galimybės, bet tuo metu pradėjo iš Amerikos į Lietuvą važiuot žurnalistai. Viena tų žurnalistų buvo Salomėja Narkeliūnaitė. Aš nuėjau pas ją ir paprašiau, kad parvežtų kokių nors žinių apie mamą, o jinai sako: „Gerai, Nijole, aš aplankysiu tavo mamą ir pažiūrėsiu, kodėl jos neišleidžia". Kai ji grįžo atgal, iškart man paskambino ir pasakė man: „Aš suradau tą komisiją, kuri nutaria — ką išleist ir ko neišleist. Ir jie man pasakė — ką tu manai, kad mes to bandito žmonos motiną išleisime? tina net ir nežino, kad jos dukra buvo ištekėjusi už Daumanto, už Lukšos". Bet ir šis triukas nepadėjo. Galų gale bekalbėdami jie prasitarė, kad gal kažkaip pinigai padėtų... Ir jie sutarė, kad jeigu gautų kyšį, tai mamą išleistų. Tai jinai man sako: „Nijole, duok man dabar 500 dolerių ir už kokių 3 mėnesių, kai mama atvažiuos, dar 500 dolerių". Tas kyšis ir padėjo man mamą ištraukt.

1966 m. gegužės 20 d. ji atskrido į New Yorką iš Maskvos per Paryžių. Ji baisiai bijojo tos kelionės. Mano sesuo Vida atskrido iš Australijos į Paryžių jos pasitikti, paskui ji ir atlydėjo mūsų mamą į Ameriką — susitraukusią, susenusią, aš vos bepažinau. Ji nebegalėjo paeit. Aš ją pasiėmiau pas save, mes tada dar mieste gyvenom. Čia ji išgyveno keturis su puse metų, atstatėm šiek tiek sveikatą, tuo metu gimė Laura — mano antra dukrelė, tai buvo jai didžiausias džiaugsmas. Paskui galų gale jos inkstai pradėjo nebeveikt ir jinai mirė mūsų name, kuriame aš ir dabar gyvenu, netoli New York. Ir palaidota ten pat.

— Tavo mama — neeilinės biografijos moteris... Apie ją reikėtų filmą sukurti.

— Mano mama tikrai buvo nepaprastos drąsos moteris, ji nieko nebijojo. Ji puikiai žinojo, kad į pavojų, gelbėdama tuos žydų vaikučius, pastatė ir visų mūsų gyvybę. Ji buvo religinga — giliai tikintis žmogus. Kai mes ją parsivežėm, Vida vienąkart paklausė jos: „Mama, argi tu nebijojai tuos vaikus gelbėt?" Ji pasakė: „Aš pasižiūrėjau į jų akis ir negalėjau atsisakyt. Aš žinojau, kad Dievas man padės". Bet ji ne tik juos gelbėjo, ji ir daugiau žydų tautybės žmonėms padėjo. Už tai Izraelyje gavo Teisuolio medalį, o neseniai ir mūsų prezidento V. Adamkaus dekretu jai buvo įteiktas Žūvančiųjų Gelbėjimo kryžius, kurį pernai mūsų generalinis konsulas New Yorke man įteikė.

Pagerbti tradicinės kultūros puoselėtojai

LIBERTAS KLIMKA

Žvarbūs vėjai, pūgos ir šlapdribos neleidžia paukšteliams giesmininkams sugrįžti į gimtinę. Pusnynų pataluose dar Lietuvos laukai. O būtų jau laikas namopi: praėjo Vieversio diena (II.24), Kazimierinės – špokų sugrįžtuvės (III.04), 40–ties paukščių diena (III.10); netrukus Juozapinės – Pempės diena (III.19). Ir visai negirdėti pavasario pranašų...

Užtat pavasariškais paukščių balsais praėjusį savaitgalį sostinėje prabilo liaudies dainos ir muzika. Mokytojų namų salėje vyko geriausiųjų praeitų metų mėgėjų meno kolektyvų nominacijos, įteikiant pripažinimo ženklus – „Aukso paukštės" statulėles. Ši tradicija gimė prieš šešerius metus, Lietuvių liaudies kultūros centro direktoriaus Juozo Mikutavičiaus sumanymu. „Aukso paukštėmis" apdovanojami mėgėjų teatrai, chorai, liaudies ansambliai. Tačiau pradedama nuo folkloro ansamblių, nes būtent jie palaiko ir tęsia tai, ką turime gražiausio savo tautos tradicijose. Puiku, kad šiemet folkloro nominacijos sutapo su Kovo 11–sios, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo penkiolikos metų sukaktimi. Liaudiškosios tradicijos įgavo sąlygas pilnavertei raiškai tik nepriklausomoje valstybėje.

Tie metų nominantai, kuriems įteikiama „Aukso paukštė", išrenkami po vieną iš kaimo, miesto, vaikų ir muzikantų kolektyvų. Taip sumąstyta, kad galima būtų tiesti etninės kultūros kelius į ateitį: kaimo ansambliai išlaiko gyvąją tradiciją, semdami iš liaudies dainų ir papročių kraičio skrynios, senolių sukrautos šimtmečiais; miesto ansambliai džiugina tais dvasios turtais visuomenę koncertuose, šventiniuose renginiuose; gi vaikų ansambliai perima atlikimo tradicijas, o svarbiausia – meilę tautos kūrybai. Taip nutiesiamas tiltas tarp kartų, lyg senajame Lietuvos kaime, kai anūkėliai visko išmokdavo iš savo senelių: ir pasakų, ir dainų, ir darbelių, o kartu gražaus elgesio tarp žmonių ir gamtoje.

„Aukso paukštės" prizas – gražiai simbolinis; tai margaspalvis paukštelis, ištrūkęs iš narvelio, nors tas ir iš paauksuotos bronzos. Sakytume, kūrybinis proveržis, kaip liaudies daina – iš mūsų vienadienio mąstymo varžtų, šiuolaikinio gyvenimo verpetų ir sąlyginumų.

Nesunkiai Paukštę šiemet pasigavo Varėnos rajono Žiūrų kaimo dainininkės. Seniai atžymėjimo vertas šis ansamblis. Koks gi dzūkas be dainos? O ypač dideliame kaime, įsikūrusiame tarp miškų. Žiūrų močiutės dainai susibūrė pačioje folklorinio sąjūdžio pradžioje, prieš trisdešimt metų; jų ansamblio pavyzdžiu ėmė kurtis kiti. Ansamblis nuolat dalyvauja rajono ir respublikiniuose renginiuose, išdainuodamas paveldėtas kaimo dainas, pratęsdamas jų gyvastį, neleisdamas nugulti į tautosakos saugyklų lentynas. Jo vadovė Marcelė Paulauskienė sako taip: „Reikia saugoti kaimo tradicijas, mokyti jaunimą dainuoti, garsinti Žiūrus – vieną gražiausių Ūlos pakrančių kaimų".

Senąjį kultūros paveldą, sudarantį ir mūsų šiandieninio tautiškumo pamatus, kūrybiškai plėtoja Lietuvos kariuomenės Vilniaus karininkų ramovės folkloro ansamblis „Vilnelė". Jo vadovė Laima Purlienė sakosi susižavėjusi liaudies daina būdama dar mergaičiuke, pamačiusi Žiūrų kaimo ansamblio pasirodymą. „Vilnelę" ji subūrė prieš dešimtmetį. Ansamblio programos spalvingos įvairove: tai ir kalendorinių švenčių, ir įvairių Lietuvos regionų darbo dainos, taip pat tremtinių ir partizanų sukurtosios. Vadovė pabrėžia: „Kariuomenės stiprybė – ne tik ginklai, bet ir Tėvynės meilė, žmoniškumas ir dvasinis turtingumas." Kaip ir dera karininkų ramovės ansambliui, čia ypač stiprūs vyrų balsai, gi moterys stengiasi nenusileisti, – tad daina suskamba tikrai galingai. O šokėjų kadrilis žiežirbas skelia iš grindų... Ansamblis plačiai supažindina Lietuvos karius su folkloru;

Nukelta į 4 psl.

ANATOLIJUS KAIRYS

SONETŲ TRIPTIKAS

I

Darželyje pražydo baltos rožės,
Tuoj pat jas pastebėjo lelija –
Ir ji priėmus saulės gerą dozę
Pasipuošė rausvais žiedais visa.

Bet rožėms nepatiko šios lenktynės –
Iš prigimties jos žydi vis baltai!
Baltų ir raudonų gėlių imtynės
Gerų žiedų neduos nei tai, nei tai.

Mergaitė atskubėjo į darželį,
O jos širdis kaip žiedas nekalta –
Nudengusi velykinį krepšelį
Abi nuskynė, žydinčias greta.

Pavasaris – pats metas lenktyniauti,
Ir kuo daugiau iš jo žiedų išgauti.

II

Darželyje lelijos, rožės, tulpės,
Petunijų, bijūnų nemažiau –
Kąsdieną jos žydėjo vis gražiau!
Virš jo galvos nuskrido kelios gulbės...

Kai visos jos pražydo vieną rytą
Lyg seserys baltai žaliu žiedu –
Mergaitė tarė sau: žadu, žadu...
Ir jos veidelis kaip dangus nušvito.

Ir taip žydėjo gėlės, ir mergaitė
Per visą vasarą baltais žiedais
Iki sustojo žirgas po langais...
Ir čia jau baigėsi jos pasakaitė.

Žydėkime ir mes kol gėlės žydi,
Nes vėjas dulkių žiedui nepavydi.

III

Žiedų žydėjimas – gyvybės daigas,
Nuėjus vienai atseka ją kitos,
Ir gėlės, ir mergaitės nematytos –
Ir pasaka prasideda kur baigias!

Kas nužydėjo vakar, tą užmiršo,
Darželis pilnas vėl baltų žiedų,
Petunijų ir rožių raudonų –
Mergaitei, sako, vienas pasipiršo...

Ir saulė taip kartoja žemės ciklą –
Nuo raudonos gėlės vėl prie baltos,
Nuo vakaro iki rytų aušros
Mergaitės vaikščios į žiedų mokyklą!

Nereikia nieko nei pridėti, nei atimti,
Kas Dievo duota, turime priimti.

Vilnius Kęstučio Stoškaus fotografijose

Vilniaus senamiestis, jo bažnyčių bokštai, kiemelių labirintai, Rasų, Bernardinų kapinių sienieji griūvantys paminklai, vaizdai nuo miestą supančių kalvų – neišsenkantis menininkų įkvėpimo šaltinis ir kūrybinės raiškos paieškos. Kompozitoriai Onutė Narbutaitė, Bronius Kutavičius, dailininkai Aloyzas Stasiulevičius, Mindaugas Skudutis, šviesios atminties Vytautas Kalinauskas ir Rimtas Gibavičius ir dar daug kitų savo miestui skyrė gražiausius kūrinius. Ką jau bekalbėti apie fotomenininkus fotografavusius miestą nuo tada, kai išrastas fotoaparatas, tebefotografuojančius ir šiandien. Senosios Vilniaus fotografijos istorija išsaugojo garsių fotografų pavardes. Tai Jozef Czechowicz, Albert Swiekowski, Vilhelm Zecharczik, Stanislaw Filibert Fleury, Johan Hiksa, Jan Bulhak, Sofija Urbanavičiūtė–Subačiuvienė ir kt. Neužmiršta Vilniaus ir dabartiniai fotomenininkai. Vieno jų – Kęstučio Ipolito Stoškaus paroda, surengta Lietuvos nacionaliniame muziejuje, taip ir pavadinta „Vilnius. Senamiesčio fotografijos". Beje, toks pat pavadinimas ir parodos atidaryme pristatytos šio autoriaus knygos – albumo, išleisto Eugenijaus Karpavičiaus leidykloje. Knygoje – keliasdešimt Vilniaus bažnyčių, miesto vaizdai nuo kalnų, senųjų kapinių kampeliai. Taigi ir knyga, ir ekspozicija – vientisas romantiškas fotopasakojimas apie Lietuvos sostinę, jos istoriją, architektūros šedevrus, tai, kas yra šiandieną ir turi būti išsaugota nuo laiko erozijų ir neretai vandališko dabartinių statybų užmojo...

Kas jis – Kęstutis Stoškus, pateikęs muziejaus lankytojams tokią įdomią parodą? Jis gimė Jurbarko krašte, baigė ekonomikos studijas Vilniaus universitete. Nuo 1985 m. bendradarbiauja su pagrindinėmis Lietuvos leidyklomis, rengiančiomis dailės, fotografijų albumus. Surengė personalines parodas Lenkijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje. Nuo 1994 metų dirba fotografu Lietuvos nacionaliniame muziejuje, dalyvauja rengiant parodas, katalogus, meistriškai fotografuoja eksponatus, dailės kūrinius.

Lietuvos nacionalinis muziejus, kaip pabrėžė atidarant parodą jo direktorė Birutė Kulnytė, parodas rengia apgalvotai, atsižvelgiant į muziejaus darbo pobūdį ir kryptis. Nuolat dėmesys skiriamas ir Vilniaus istorijai, senajai ir dabartinei fotografijai, turinčiai išliekamąją vertę. „Manyčiau, kad būtent tokios yra Kęstučio Stoškaus fotografijos ir jo knyga".

Atidarant parodą, apie kolegos darbus gražiai atsiliepė kiti garsūs Lietuvos fotomenininkai: Antanas Sutkus, Stanislovas Žvirgždas, pabrėžę, kad Kęstučio Stoškaus darbuose ryškus savitas, poetiškas žvilgsnis į miesto architektūrą, jos detales, daug dėmesio skirta šviesos, šešėlių žaismui, senojo miesto dvasiai ir nuotaikai.

Pats autorius kukliai prisipažino, ieškodamas reikiamos vietos, išvaikščiojęs miestą ir apylinkes, ypač mėgstąs fotografuoti nuo kalvų, klaidžioti senamiesčio gatvelėmis, grožėtis momentu, kai miestą gaubia vakaro nuotaika, keičiasi debesų, kabančių virš bokštų, kontūrai.

Vargu, ar kas galėtų tiksliau ir profesionaliau apibūdinti Kęstučio Stoškaus kūrybą, kaip knygai įžangą parašiusi, spaudos konferencijoje su žurnalistais bendravusi, žinoma menotyrininkė dr. Raminta Jurėnaitė, kuri teigia:

„Vilnius pavergė savęs vertą fotografą – Kęstutį Stoškų – ištikimą, pagarbų ir talentingą menininką".

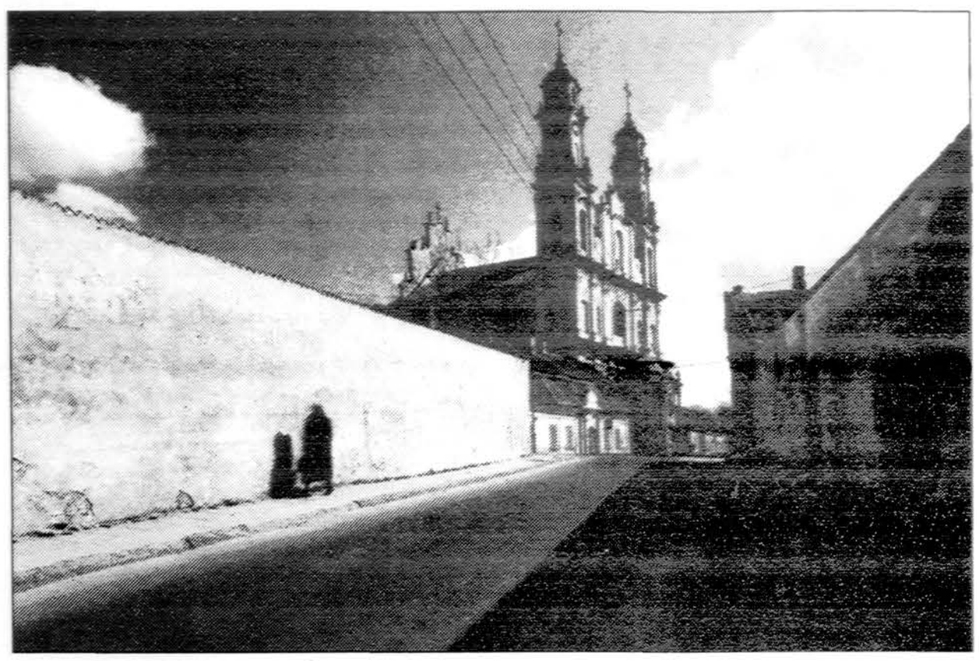

Kęstutis Stoškus. „Misijonierių bažnyčia". 1997.

Menotyrininkė primena, kad „Radikalių permainų metais Stoškus skuba dokumentuoti Vilnių tokį, koks negrįžtamai išnyks. Jis nardo po senamiesčio skersgatvius ir kiemus – su laikinais priestatais, anglių sandėliukais ir daržų lopinėliais. Fotografuoja ne tik žymius ansamblius, bet ir senamiesčio prieigas, kvartalus, kurie svarbūs ne kaip pavieniai pastatai, bet kaip specifinis urbanistinis vaizdas..."

Tuo tarpu pats fotografas knygoje teigia, kad „Nostalgiškas ir romantiškas, veržlaus baroko aistra ir klasicizmo šalčiu dvelkiantis miestas su intarpais, primenančiais kaimo peizažą, Vilnius visais laikais traukė ir tebetraukia menininkus, fotografus, kitus kūrybingus ir smalsius žmones vis iš naujo tyrinėti jo portretą..." Ką jis sėkmingai ir daro, suteikdamas ir kitiems džiaugsmo, galimybę pažvelgti į žavųjį Vilnių romantišku, paslaptingu, viliojančiu ir profesionaliu žvilgsniu.

Jadvyga Godunavičienė

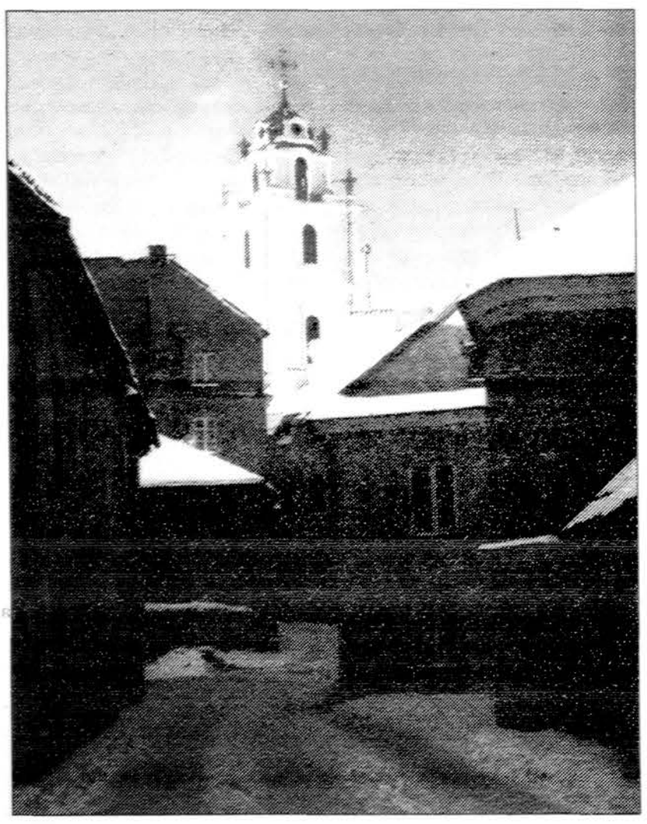

Kęstutis Stoškus. „Šv. Jonų bažnyčios varpinė žiemą". 1996.

Koncertas Velykų prieslankstyje

Atsiminiau anądien skaitytą rašytojos Renatos Šerelytės sakinį: „Švelni kritika tik tiems, kuriuos mylime".

Ir kaip jų nemylėsime — Los Angeles Šv. Kazimiero šventovės choro ir jo našaus chorvedžio maestro Viktoro Ralio, kurio žmona Diana neseniai pagimdė būsimą muziką Adomą. Mylime juos ir plojame jų vokalinei sielai. Na, ir ištvermei važinėjant į repeticijas.

Kovo 13 d., sekmadienį po pietų, jie surengė kasmetinį religinį koncertą, jau 51—ą. Atliko Giuseppe Verdi „Requiem" ištraukas ir nuostabią ariją iš Giaocchino Rossini „Stabat Mater", jautriai giedamą kviestinės solistės Laura Grimm. Ir kiti „Requiem" solistai V. Ralio pastangomis buvo pakviesti iš Los Angeles operos personalo: mezzo-sopranas Adrien Raynier, tenoras Franz Brightbill ir bosas Luis Lebherz. Patyrę dainininkai. Didelė paspirtis renginiui.

Vargonų partijai, kaip ir pernai bei užpernai, iš New York atvyko šio žanro meistras Virginijus Barkauskas, tuo kokybiškai sutvirtindamas koncertą. Visi atlikėjai susitelkė aukštai prie vargonų, lyg angelai paskliautėje. Šventovė buvo sausakimša klausytojų. Džiugus vaizdas mielam klebonui Stanislovui Anužiui: dar yra aibė dvasingai nusiteikusių žmonių.

Koncertas pratįso ilgiau nei tikėtasi. Nematant priekyje giedančių, minutės tapo ilgesnės. Juk tai ne pamaldos, kai stebi kunigą. Kitais metais žadama koncerto giesmininkus su muzika įkurdinti altoriaus pusėje. Dabar vietomis jautėsi tam tikra nedrąsa choro ir solistų susidainavime. Bet gal toks įspūdis dėl mano muzikinės pagavos senstelėjimo? Pernelyg kuklus tenoro Franz Brightbill balsas nei kiek nesuvirpino širdies šiaip visad pagaunančioje Ingemisko arijoje.

Pirmoji dalis priklausė Virginijaus Barkausko interpretaciniam menui. Suskambo ne vien technikinis įgūdis, bet ir dalyko temos pojūtis. Pagrojo J. S. Bach „Preliudą ir fugą" Eb—Major, po to Louis Vierne romantišką „Carillion de Westminster" ir Charles Tournemire choralines improvizacijas „Victimae Paschali". Žavūs kūriniai. Man naujovė.

Pravartu pridurti: po koncerto salėje surengtos šaunios vaišės visus įtikino, kaip tokiais atvejais choras myli parapijiečius, ypač tuos dosnius mecenatus, savo sveikinimus chorui išspausdinusius programoje, su giesmių tekstais trimis kalbomis.

Pr. Visvydas

Istorinio Lietuvos paveldo dalis

2005 m. vasario 14 d. Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centre buvo atidaryta unikali senųjų Lietuvos žemėlapių paroda „Lietuvos žemėlapiai. Jono Norkaičio dovana universitetui". Joje eksponuota Vytauto Didžiojo universitetui padovanota dr. Jono Norkaičio senosios kartografijos kolekcija. Universiteto bendruomenei bei plačios visuomenės dėmesiui buvo pristatyti XVI a. pabaigoje — XVII a. žemėlapiai.

Jonas Norkaitis gimė Kaune 1928 m., studijavo Tuebingen, Strasbourg universitetuose filosofiją ir ekonominius mokslus. 1956 m. apgynė disertaciją „Kulturphilosophi bei Leo Frobenius" Tuebingen universitete, kur 1957 m. baigė ekonomikos studijas. Dirbo Vokietijos plieno pramonėje. Aktyviai dalyvavo Vokietijos lietuvių ateitininkų, Vokietijos Lietuvių bendruomenės veikloje. Taip pat jis yra vienas iš Europos lietuviškųjų studijų savaitės aktyviausių rengėjų ir dalyvių. Ilgus metus bendradarbiavo *Lietuvių enciklopedijoje*, leistoje Bostone bei *Aidų* žurnale.

Parodos atidarymo metu VDU rektorius prof. Vytautas Kaminskas ypatingą dėmesį atkreipė į žemėlapių autentiškumą ir istorinį unikalumą. Šia dovana itin džiaugėsi universiteto Senato pirmininkas prof. Egidijus Aleksandravičius, akcentavęs kultūrinio paveldo svarbą. Prie šios gyvos diskusijos prisijungė ir Menų instituto vadovas prof. Vytautas Levandauskas bei prof. habil. dr. Algimantas Miškinis, kurių mokslinė veikla tiesiogiai siejasi su ekspozicijos objektu.

Parodoje demonstruotas vieno žymiausių Renesanso epochos kartografų — vokiečių ir flamandų mokslininko Gerardus Merkatorius (XVI a. pab.) 1595 m. Lietuvos teritorijai skirtas žemėlapis bei XVII a. I pusės Peter Van Keeres išleistas šio žemėlapio perdirbinys. Kartografinės minties raidos požiūriu itin svarbus 1613 m. Vilniaus vaivados Mikalojaus Kristupo Radvilos — Našlaitėlio iniciatyva ir lėšomis išleistas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis. Kartografijos istoriją tyrinėjančių autorių nuomone, 1613 m. žemėlapio duomenys turėjo įtakos visiems kitiems, iki pat XVIII a. pabaigos išleistiems, Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei ar Lenkijos karalystei ir Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei skirtiems žemėlapiams, dažnai nukrypstant nuo buvusio tikslumo ir nepateikiant naujų, kokybinius pokyčius ženklinančių, įžvalgų. XVII a. išleistos M. K. Radvilos — Našlaitėlio žemėlapio redakcijos buvo itin tikslios ir lyginamos su geriausiais didžiųjų Europos valstybių sieniniais žemėlapiais. Iš J. Norkaičio rinkinio parodoje eksponuojamas vėlesnis 1613 m. žemėlapio variantas, du 1690 m. olandų kartografo Frederik de Witt bei leidėjų komandos — Peter Schenk ir Gerhard Valck — XVIII a. išleisti šio žemėlapio perdirbiniai. Jono Norkaičio rinkinyje pateikiami ir kokybiški vokiečių leidėjų — Johann Baptist Homann XVIII a. pradžios Lenkijai ir Lietuvai skirti žemėlapiai, prancūzų kartografo Robert de Vaugondy bei kitų autorių darbai.

Senieji žemėlapiai atspindi istorinius įvykius, tautų ir valstybių raidą. Tai svarbus šaltinis ne tik istorikui profesionalui, bet įdomi, praeitį liudijanti medžiaga kiekvienam visuomenės piliečiui, besidominčiam savo valstybės praeitimi. Tad nesididžiuoti tokiu unikumu būtų tiesiog neįmanoma. Gausi VDU akademinė bendruomenė yra nuoširdžiai dėkinga už unikalią dovaną ir mielaširdingą dr. Jono Norkaičio pasitikėjimą, dovanojant šį kultūrinį lobį.

Ši paroda ne vienąkart buvo aptariama Lietuvos spaudoje, o ekspozicijos fragmentai transliuoti per televiziją, leido ją išvysti negalėjusiems atvykti kultūros entuziastams. Parodos svarbą įrodė ir gausiai padidėjęs Išeivijos studijų centro lankytojų skaičius, kurie troško susipažinti su istorine Lietuvos paveldo dalimi.

J. S.

Pagerbti kultūros puoselėtojai

Atkelta iš 3 psl.

dažnos jos išvykos ir į užsienio šalis, garsinant mūsų krašto dvasinės kultūros lobius.

Geriausiuoju 2004–ųjų metų vaikų folkloro ansambliu išrinktas Klaipėdos etnokultūros centro ir Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva" ansamblis „Vorusnėlė". Jaunimas dainuoja penkioliktus metus; ne vienas čia ir užaugo. Jauniausias ansamblio narys – trejų, vyriausias — aštuoniolikos. „Vorusnėlė" parengė 12 programų iš vietinio folkloro medžiagos; dalyvauja „Mažosios Lietuvos", Kintų Vydūno kultūros centro, evangelikų liuteronų bažnyčios renginiuose. Dainuojama bei giedama ir kuršininkų, ir šišioniškių tarmėmis. Pasigėrėjimą kelia gražūs klaipėdiškių tautiniai rūbai. „Vorusnėlės" vadovė yra mokslininkė, Klaipėdos universiteto docentė Dalia Kisieliūnaitė. Tad ansamblio programos labai atidžiai, labai subtiliai sustyguotos. Vadovė stengiasi, kad, jos žodžiais tariant, „folkloras taptų vidine ansambliečių būsena, o veikla išlaikytų krašto tradicijų autentiką". Matydamas „Vorusnėlę" scenoje, pagalvoji: kad daugiau tokių vaikų... Tautine dvasia išauginto jaunimo neperpūs kultūros madų skersvėjai, jie mokės atskirti tikrąsias vertybes nuo pigių vienadienių blizgučių.

Į Mokytojų namų didžiąją salę susirinkusiems geros nuotaikos ir linksmumo gerokai pažėrė muzikantai iš Lazdijų – liaudiškosios muzikos kapela „Dziedukai". Tegu neapgauna toks pavadinimas, – tai keturi šaunūs ir tvirti vyrai. Kartu muzikuoja nuo 1991–ųjų, vadovu išsirinkę Romą Mazėtį. Be šios kapelos neapsieina nei viena šventė dzūkuose; jie muzikuoja „Grybų šventėje", „Dzūkų godose" ir kitur. Kapela pirmiausia groja iš tėvų ar net senelių išmoktas melodijas; be to ir tradiciniu instrumentų rinkiniu – du smuikai, basedlė, būgnas. Naujesnius kūrinius atliekant, smuiką keičia armonika. Vienas kapelos muzikantų – Albinas Bartnykas yra ir puikus armonikų meistras.

Kultūros ministerijos valstybės sekretorius Juozas Širvinskas apdovanotiesiems linkėjo – „Tečiulba 'Aukso paukštė' Jūsų soduose". Ką bepadarysi, kad mūsų laikmečiu liaudies dainos persikėlė į koncertų sales, miesto šventes, arba klausomės jų iš įrašų, kompaktinių plokštelių. Vis labiau liaudies kūrybos paveldas tampa elitinės kultūros savastimi. Ir nebelemta jam sugrįžti į gimtąjį sodžių; nebeskambės daina rasotais šienapjūtės rytmečiais ar baigiant rugiapjūtę saulėlydyje. Tačiau nė kiek nemenkėja liaudies dainų svarba lietuvybės išlaikymui. Tad skriskie, Paukšte!